

ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД СТРАХУВАННЯ ЕКСПОРТНИХ КРЕДИТІВ

Структурні зміни, які виникли в польській економіці наприкінці 80 - их років, виявили потреби у нових страхових послугах у галузі зовнішньоекономічної діяльності і зокрема в частині обслуговування експортних кредитів. Ці потреби були викликані появою нових ризиків та посиленням руйнівного впливу вже існуючих, а перш за все політичного характеру. Виходячи з такої ситуації, польський уряд у 1991 р. створив спеціальну страхову установу – Корпорацію страхування експортних кредитів (KUKЕ). На цю установу відповідно до ідеї її заснування покладалася роль “польського “Гермеса”. Юридична форма Корпорації – акціонерне товариство, створене з участю Фонду державного майна, Національного банку, кількох комерційних банків (Банку розвитку експорту, Торгового банку, Туристичного банку, Східно - Європейського банку), а також ряду великих підприємств зовнішньої торгівлі. Основною метою Корпорації було створення умов, які б стимулювали польський експорт на кредитних умовах головним чином до країн колишнього СРСР, а також до інших, подібних за своєю нестабільністю регіонів європейського і світового ринку¹⁾. Почавши у 1991 р. свою діяльність з капіталом у 3 млн. злотих польських, у 1994 р. KUKЕ розпоряджалася вже 29,452 млн. злотих, а у 1997 р. – понад 50-ти мільйонами злотих.

Корпорація функціонує на основі положень двох законів. Перший з них – Закон про страхову діяльність від 28 липня 1990 р., яким Корпорації дозволяється страхова комерційна діяльність, а другий – Закон від 7 липня 1994 р. про страхування експортних операцій під гарантії Державного бюджету.

Поставлена статутом Корпорації мета досягається двома методами:

– по-перше, організацією і проведенням на власний рахунок страхування короткотермінових експортних кредитів від торгових ризиків та інших видів страхування. Крім того, Корпорація займається проведенням перестрахових операцій і наданням інших страхових послуг.

– по-друге, організацією і проведенням від імені і за рахунок Фонду державного майна (Державного бюджету) страхування усіх експортних кредитів від політичних ризиків (війни, революції, зміни умов перерахунків валюти і т. д.), а також надання гарантій і поручительств по середньо- та довготермінових кредитах.

Найважливішим елементом умов страхування експортних кредитів є кредитний ліміт. Він визначається для кожного закордонного контрагента, польського експортера зокрема. Ліміт має подвійне призначення і є важливим як для страховика, так і для страхувальника. Він, з одного боку, визначає на підставі проведеного аналізу максимальну величину безпечної кредиторської заборгованості, яку може собі дозволити польський експортер, а з іншого боку, ліміт свідчить про максимальний обсяг страхової відповідальності, яка може бути прийнята страховиком по даному конкретному експортному контракту. З метою правильного визначення величини кредитного ліміту (тобто оцінити обсяг кредитного ризику) страховик повинен володіти точною, достовірною і оперативною інформацією. Таку інформацію Корпорація регулярно отримує з часу її входження до міжнародної мережі Credit Alliance. Великі інформаційні можливості мережі забезпечують участю її кореспондентів у багатьох країнах світу: у Великобританії – COFACE LBF, в Ірландії – Ins. Corp., у США та Канаді – CNA Continental, в Іспанії – COFACE Iberica, в Італії – La Viscontea, в Єгипті – ECGE, у Південно-Африканській Республіці – CUAL, в Сінгапурі – ECICS, в Японії – AGF Tokyo, в Норвегії – Uni Storebrand, в Австрії – COFACE Vienne, у Швейцарії – COFACE Suisse, в Німеччині – COFACE Germany та у Польщі – Корпорація (KUKЕ). Країни, у яких є

¹⁾ Masiukiewicz P. Korporacja ubezpieczeń kredytów eksportowych // *Zycie Gospodarcze*. – 1991. – № 12. – С. 4.

представники мережі Credit Alliance, займають 75% обсягу міжнародного товаробміну²⁾. Завдяки участі КУКЕ у цій міжнародній мережі вона отримала можливість користуватися банком даних про фінансовий стан двох мільйонів потенційних закордонних контрагентів. Товариство КУКЕ не лише оцінює фінансовий стан контрагентів своїх клієнтів безпосередньо перед укладенням страхового договору, а й здійснює постійний поточний нагляд за змінами фінансової кондиції протягом усього часу тривалості договору. КУКЕ пропонує страхування експортних контрактів, під які надано державні гарантії:

– укладених на умовах кредиту терміном до одного року (обіговий поліс), для приватних контрагентів, забезпечуючи їх перед наслідками політичних та катастрофічних ризиків після висилки товару;

– укладених на умовах кредиту терміном до одного року (обіговий поліс), для публічних контрагентів, забезпечуючи їх перед політичними і катастрофічними ризиками та ризиками волокити після висилки товару;

– укладених на умовах кредиту для покупця терміном понад один рік (індивідуальний поліс) для публічних контрагентів³⁾.

Поряд з доволі широкою страховою відповідальністю, яку КУКЕ бере на себе, встановлено цілий перелік збитків, при настанні яких КУКЕ не несе відповідальності. Серед них наступні.

1. Штрафи та нарахування відсотків за запізнення і тягання.
2. Посередні втрати.
3. Втрати, що виникли на основі різниці курсів валют.
4. Втрати, що виникли внаслідок дії ядерної енергії і радіоактивності.
5. Втрати, які виникли внаслідок:
 - невиконання, часткового невиконання або неналежного виконання контракту страхувальником;
 - порушення або невиконання страхувальником чи його замовниками правових норм, чинних на території Польщі, у транзитних країнах і країні реалізації експортного контракту, умов страхування;
 - порушення або невиконання закордонним контрагентом правових норм, які регулюють зовнішню торгівлю, валютний обіг у країні боржника та країні реалізації експортного контракту.
6. Втрати, які наступили внаслідок торгового ризику, який проявився через катастрофічний чи політичний ризик.
7. Грошові кошти, передані шляхом акредитиву, підтвердженого польським банком.

Максимальна сума страхового відшкодування, на яку може претендувати експортер при настанні збитків від торгових ризиків, не може перевищувати встановленої кратності суми сплачених ним у даному році страхових внесків. Коефіцієнт кратності визначається за окремою методикою. При страхуванні експортних операцій від торгових ризиків експортер платить страхові внески за тарифом, що сягає одного відсотка. Середня ставка у середині 90-их років була на рівні 0,65 – 1,0 відсотка. Важливою особливістю цього виду страхування є те, що право на отримання страхового відшкодування може бути предметом цесії на користь третьої особи. Такий порядок розрахунку і виплати відшкодування має ту перевагу, що надає експортерові можливість отримати кредит під заставу страхового полісу. На випадок настання такої ситуації КУКЕ вже уклала з 14-ма банками договори, на підставі яких виник новий страхово-банківський продукт – кредит під заставу страхового полісу.

Поряд з веденням діяльності у сфері страхування короткотермінових торгових ризиків, вже з 1995 р., після розробки необхідних нормативних актів до Закону від 7 липня 1994 р. про надання урядових гарантій для експортних кредитів КУКЕ розпочала також широку діяльність у галузі страхування неторгових і торгових ризиків по кредитах, триваліших за один рік. Вищезгадуваний Закон надає КУКЕ виняткове право страхувати експортні контракти на випадок настання

²⁾ Kalbus Maciej. *Kredyt bez ryzyka // Asekuracja & RE.* – 1996. – № 6. – С. 24.

³⁾ Jaworski Marcin. *Kredyt ubezpieczony // Nowe Ubezpieczenia.* – 1999. – № 12. – С. 35.

неторгових ризиків. До останніх відносять політичний ризик, тяганину, допущену державними органами чи публічним контрагентом у виконанні ними платіжних зобов'язань⁴⁾. Публічним (громадським, державним) контрагентом вважається такий суб'єкт, до якого не може застосовуватися законодавство про банкрутство. До неторгових ризиків зараховується також курсовий ризик, який у Польщі ще не страхується.

Гарантоване Державним бюджетом страхування експортних кредитів КУКЕ здійснює лише до рівня встановлених Законом про Державний бюджет на даний рік лімітів. У 1995 – 1997 рр. цей ліміт встановлювався відповідно 3,1 млрд. злотих на 1995 р. та по 3,4 млрд. злотих на 1996 і 1997 рр. Особливі умови надання страхових гарантій були встановлені з березня 1997 р. створеним розпорядженням Ради Міністрів “Комітетом політики страхування кредитів і страхових гарантій”⁵⁾. До безпосередніх завдань Комітету належить прийняття рішень про страхування, здійснення класифікації країн щодо величини ризику, встановлення повноважень КУКЕ у сфері самостійного прийняття рішень щодо укладення договорів страхування кредитів, розгляд і затвердження річних звітів КУКЕ та розробка пропозицій про зміни у її діяльності. Саме тому до його складу входять представники міністерств: фінансів, економіки, казначейства, закордонних справ, сільського господарства, а також представник Національного банку Польщі⁶⁾.

Предметом гарантованого Державним бюджетом страхування експортних контрактів можуть бути лише ті контракти, у яких валютою розрахунків визначені долари США і Канади, португальський ескудо, нідерландський флорин, бельгійський, французький та швейцарський франки, японська ієна, датська, норвезька та шведська корони, італійська ліра, фінська і німецька марки, іспанський песет, австрійський шилінг та євро.

Фінансування експорту при наданні кредиту на термін вище одного року може бути двояким – як кредит для постачальника та кредит для покупця. У випадку страхування кредиту для постачальника страховий поліс випишується на експортера. Таким чином, експортер забезпечує собі страховий захист від ризику невідшкодування затрат, якщо реалізація контракту була затримана на термін, триваліший шести місяців, або незаплати протягом такого ж терміну, рахуючи від визначеної дати платежу вже здійснених раніше поставок товарів чи послуг. Порядок і послідовність проведення розрахунків між сторонами-учасниками можна продемонструвати такою схемою:

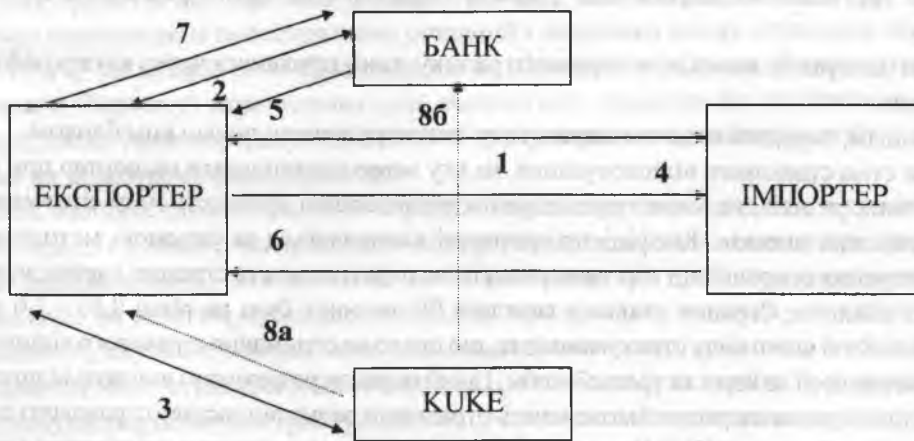

Рис. 1. Схема та послідовність виконання розрахункових операцій між сторонами кредитно-страхових відносин у випадку кредитування продавця⁷⁾.

⁴⁾ Lisowski Jacek. Ubezpieczenie kontraktów eksportowych w Polsce (cz. 1) // Wiadomości Ubezpieczeniowe. – 1996. – № 1, 2, 3. – С. 16.

⁵⁾ Ustawa z 21 lutego 1997 r o zmianie ustawy o gwarantowanych przez skarb państwa ubezpieczeniach kontraktów eksportowych // Dziennik Ustaw z 1997, № 28, poz. 154.

⁶⁾ Jaworski Marcin. Kredyt ubezpieczony // Nowe Ubezpieczenia. – 1999. – № 12. – С. 35.

⁷⁾ Lisowski Jacek. Działalność Korporacji Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych S.A. w Warszawie jako instrumentu polityki proeksportowej państwa / Studia Ubezpieczeniowe. – Poznań: Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, 1998. – С. 111.

Взаємозв'язки між сторонами-учасниками кредитно-страхових відносин, наведених на рисунку 3.9, мають такий зміст.

1. Укладення експортного контракту.
2. Укладення кредитної угоди між банком та експортером.
3. Укладення страхового договору із застереженням цесії права на відшкодування на користь банку.
4. Висилка товару чи реалізація послуг.
5. Цільове використання банківського кредиту.
6. Оплата за надані товари чи послуги.
7. Погашення банківського кредиту експортером.
8. У разі настання страхового випадку:
 - а) виплата відшкодування експортерів;
 - б) виплата відшкодування банку.

При страхуванні кредиту, наданого покупцеві, схема взаємовідносин сторін має дещо інший характер, оскільки банк безпосередньо кредитує імпортера. У цьому випадку страховий поліс видається банкові, який фінансує експортно-імпортну операцію.

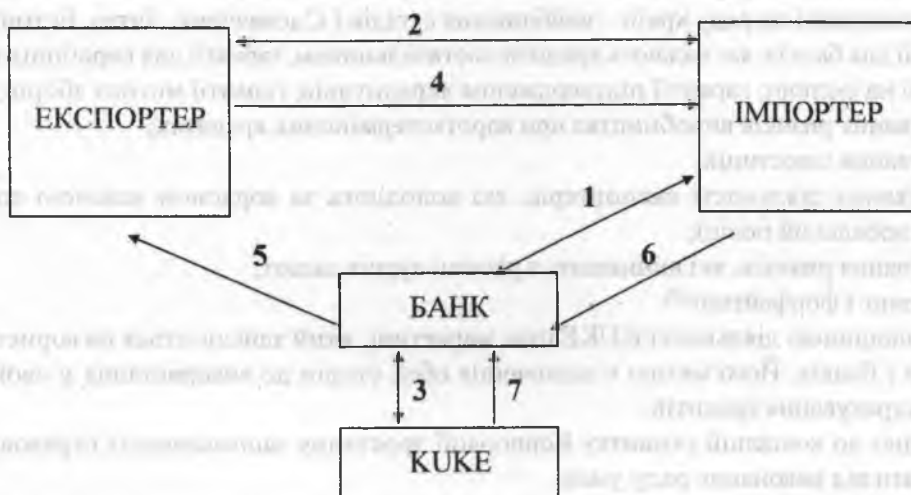

Рис. 2. Схема та послідовність виконання розрахункових операцій між сторонами кредитно-страхових відносин у випадку кредитування покупця.⁸⁾

1. Укладення кредитного договору між імпортером або ж його банком та банком кредитора на купівлю польських товарів чи послуг.
2. Укладення торгового контракту.
3. Укладення договору страхування між банком кредитора та КУКЕ.
4. Висилка товарів чи надання послуг.
5. Надані кошти за товари чи послуги.
6. Погашення кредиту.
7. При настанні страхового випадку (неплатоспроможність імпортера) – виплата страхового відшкодування банкові.

Аналіз діяльності Корпорації свідчить, що її питома вага у секторі надання страхових послуг поки що незначна, хоча і динамічно з року в рік зростає. Так, у 1993 р. застрахований Корпорацією експорт становив лише 45 млн. доларів США, в 1995 р. вже перевищив 250 млн. доларів (близько 1% від всього польського експорту), то у 1996 р. – 390,6 млн. доларів (близько 1,5% польського експорту)⁹⁾.

⁸⁾ Kalbus Maciej. *Handlowac bez strachu // Asekuracja & Re.* – 1997. – № 5. – С. 13 – 15.

⁹⁾ Lisowski Jacek. *Działalność Korporacji Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych S.A. w Warszawie jako instrumentu polityki proeksportowej państwa / Studia Ubezpieczeniowe.* – Poznań: Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, 1998. – С. 112.

Маркетингові дослідження, проведені Інститутом кон'юнктури та цін зовнішньої торгівлі на ринку страхування фінансових ризиків ще в 1995 та 1996 роках на основі опитувань 600 виробників-експортерів, засвідчив високу оцінку страхування експортних кредитів серед інших інструментів проведення проєкспортної політики, хоча рейтинг страхового механізму був удвічі нижчим за потребу у валютній виручці та авансове повернення ПДВ, але вже дещо вищим, ніж урядові та банківські гарантії. Спеціалісти вважають, що мотивація проєкспортної політики повинна здійснюватися сукупністю різних фінансових інструментів, до якої б належали і такі, які стимулюють виробництво та інвестиції¹⁰.

З метою покращення ситуації на польському ринку страхування експортних кредитів урядом прийнята Стратегія діяльності Корпорації страхування експортних кредитів на 1998 – 2002 рр. Метою діяльності Корпорації є збільшення частки польського експорту, охопленого страховим захистом у 2002 р., до обсягу у 1,6 мільярда доларів. Такого зростання планується домогтися шляхом впровадження на ринок нових страхових продуктів і страхових деривативів, багато з яких також вже мають застосування на українському фінансовому ринку:

- страхові програми для малих та середніх експортерів у Європолісі. Ця форма страхового захисту вже тепер пропонується тим експортерам, які досягли обсягу зовнішньоторгового обороту у 3,5 млн. злотих та експортують головним чином до країн ОЕПС (Організації економічного розвитку та співробітництва) і до ряду країн – найближчих сусідів (Словаччина, Литва, Естонія, Латвія)¹¹;
- гарантії для банків, які надають кредити постачальникам, гарантії для виробництва продукції, призначеної на експорт, гарантії підтвердження акредитивів, гарантії митних зборів;
- страхування ризиків виробництва при короткотермінових кредитах;
- страхування інвестицій;
- страхування діяльності експортерів, які володіють за кордоном власною торговельною мережею (глобальний поліс);
- страхування ризиків, які виникають з різниці курсів валют;
- факторинг і форфейтинг¹².

Іншою площиною діяльності КУКЕ стає маркетинг, який здійснюється на користь польських експортерів і банків. Його метою є заохочення обох сторін до використання у своїй діяльності механізму страхування кредитів.

Відповідно до концепції розвитку Корпорації зростання зацікавленості страховим захистом буде залежати від виконання ряду умов.

1. У галузі страхування короткотермінових кредитів від торгових ризиків та експортних контрактів, гарантованих державним бюджетом, укладених на термін до одного року:

- зросте питома вага комерційного товарного кредиту у структурі торгового товарообороту польських експортерів;
- буде підтримана висока кон'юнктура у тих галузях економіки, представники яких є найпотенційнішими клієнтами Корпорації;
- зросте кредитування експортерів банками;
- зросте зацікавленість страхуванням затрат у межах короткотермінового експортного кредиту.

2. У галузі страхування експортних контрактів, укладених під гарантії державного бюджету, що реалізуються на кредитній основі терміном вище одного року:

- зростання кількості інвестиційних проєктів, що виконуються у рамках "project finance", до яких причетні польські експортери;
- створення бази для компенсаційної торгівлі "counter trade" з високорозвинутими країнами;
- зростання продажу на експорт капіталомісткої готової продукції;
- зростання доступу до експортних кредитів, які надаються на конкурсній основі¹³.

¹⁰ Rutkowski J. *Finansowa infrastruktura wspierania eksportu* // *Bankier*. – 1997. – № 2. – С. 5.

¹¹ *Wiadomosci Ubezpieczeniowe*. – 1999. – № 1,2. – С. 87.

¹² Дука А. П. *Фінансування спільних інноваційних проєктів: фор-фейтинг* // *Фінанси України*. – 1999. – № 11. – С. 58.

¹³ *Strategia dzialania Korporacji Ubezpieczen Kredytow Eksporto-wych S. A. na lata 1998 – 2002* // *Prawo, Ubezpieczenia. Reasekuracja*. – 1998. – № 11(23). – С. 31 – 33.

Пристосовуючись до вимог європейського законодавства, Комітет політики страхування кредитів і страхових гарантій зобов'язав КУКЕ дотримуватися у своїй діяльності вимог Директиви Ради ЄС від 7 травня 1998 р. про досягнення гармонізації головних постанов, які стосуються страхування середньо- і довготермінових експортних кредитів, та вимог цілого ряду інших, попередніх директив і постанов Ради ЄС з питань страхування експортних кредитів. Крім цього, 14 вересня 2000 р. Комітетом політики страхування кредитів і страхових гарантій внесено до Сейму проект Закону "Про спільні засади страхування експортного кредиту", у якому детально регламентовано порядок визначення сторін страхових відносин, обсягу страхової відповідальності, страхових тарифів, а також проведення нотифікаційних процедур з питань, що стосуються страхування.

Таким чином, як видно, польський досвід найбільше заслуговує на увагу, бо може послужити реальним прообразом майбутніх починань у створенні спеціальних страхових установ в Україні, які були б у змозі надавати страховий захист українським експортерам.